

ETNISITET OG SPRÅK I NORD-TROMS ETTER FOLKETELLING 1930

Av Jan Antonsen

I drøftelsene om utviklingen av Nord-Troms-befolkningens etnisitet og språk kan det være nyttig å se nærmere på opplysninger slik de fremkommer ifølge folketelling 1930. Kilden til artikkelen er den statistiske bearbeidelsen Statistisk Sentralbyrå gjorde på kommunenivå i etterkant etter selve tellingen. Resultatet finnes ved Universitetsbiblioteket i Tromsø i form av 10 mindre bøker. I en av disse bøker behandles opplysninger om samer og kvener over ca 10 sider.

Gjennom folketellingene har man i Norge siden 1845 søkt å innhente oppgaver over antall samer og kvener. I alle tellingene 1855, 1865, 1875, 1891, 1900, 1910 og 1920 gjorde byrået oppmerksom på de generelle vanskeligheter en statistikk over samer og kvener hadde å «kjemp med».

Disse vanskelighetene vokste selvsagt med årene ettersom samer, kvener og nordmenn blandet seg sterkere med hverandre. I 1930 brukte byrået for første gang det nye offisielle norske navn same som hadde rot i lappenes eget språk. Ordet lapp var opprinnelig svensk og bruktes internasjonalt. Finn var det norske språks navn på lappene.

Spørsmålene om samer og kvener ved folketelling i 1930 var slik: Spm. 26. Rase: norsk, samisk (finsk), kvensk, norsk-samisk, samisk-kvensk o.s.v.? Spm. 27. Hvilket språk tales til daglig i hjemmene? Norsk, samisk, kvensk? Spm. 26 og 27 skulle fylles ut for alle hjem hvor det forekom personer av samisk eller kvensk rase. Dersom blandingen var ujevn, f.eks. en av foreldrene ren kven, den andre halvt norsk, halvt kven skulle det settes 2 streker under den rase som var sterkest, slik norsk - kvensk.

Denne tellingsmåten var den samme som ble benyttet i 1920. Den medførte at man fikk en mer fullstendig oppgave over de blandede enn ved de tidligere brukte framgangsmåter. Dessuten slapp man å få «blandede med uoppgitt avstamning». P.g.a. sterkt nedsatte bevilgninger måtte byrået gå til innskrenkninger både ved bearbeidelsen og trykkingen av resultatet slik at bl.a. bearbeidelsen av kvenene etter statsborgerskap og fødested ble sløffet. Grunnlagsmaterialet inneholder følgelig flere opplysninger om samer og kvener på individnivå enn hva den offisielle statistikken sier noe om.

Byrået bestemte nasjonaliteten (rasen) på samme måte som i 1920. Hovedreglene var følgende: Som norsk ble regnet: 1. De rene norske og de overveiende norske, uansett språk (Herunder også utlendinger som ikke var av same - eller kvensavstamning). 2. Norsk-same og norsk-kven (halvblandet) som til daglig snakket norsk. 3. Blandet av norsk og norsk-same, eller norsk og norsk-kven, uansett språk. Som kven ble regnet: 1. Rene kvener. 2. Norsk-kven og same-kven (halvblandet) som til daglig snakket kvensk. 3. Blandet av kven og kvenblandet uansett språk.

Som same ble regnet: 1. Rene samer. 2. Norsk-same og same-kven som til daglig snakket samisk (halvblandet). 3. Blandet av same og same-norsk eller same-kven.

Endelig ble man nødt til å regne følgende som same-kven: 1. same-kven (halvblandet) som enten brukte bare norsk eller både kvensk og samisk språk til daglig. 2. blandet av norsk-same-kven uansett språk. 3. Noen ytterst få norsk-samer som snakket kvensk til daglig og norsk-kvener som brukte samisk som hovedmål.

Som en ser var bestemmelsen av nasjonalitet (rase) nokså komplisert. Prinsippene bygde både på et avstamning- og et språkkriterium. Kompliserte blandingsgrupper ble plassert i den «sterkeste» markerte gruppe etter avstamning.

Ut fra disse vurderinger ga den offisielle statistikk følgende etniske fordeling av befolkningen i Nord-Troms. Kommunegrenser i 1930.

Mine avrundede prosenttall.

Prosenttallene gir grunn til en rekke kritiske kommentarer ut fra hva man ellers vet om etnisitet og språkbruk i Nord-Troms rundt 1930. Det kan virke som om at den offisielle statistikk IKKE fanger opp virkeligheten om språk og etnisitet i området. F.eks. har norsk språk og etnisitet «for store» prosenttall i Nordreisa og Lyngen. I Nordreisa var nok den kvensk-språklige gruppen langt større. Statistikken viser heller ikke to- og tre-språkligheta som preget området ennå i 1930. Det kan virke som den harde fornorskningspolitikken medførte at enkeltpersoner

ovenfor de offisielle myndigheter valgte å fremstå med norsk hovedspråk og etnisitet. Dette kunne gi fordeler. Om hverdagens språkbruk og avstammingsfølelse var noe en måtte fortrenge var en annen sak.

Forutsetter vi at opplysningene om avstamning er riktige, kan vi samle alle forskjellige blandingskategorier til en stor gruppe både for personer i 1. og 2. generasjon. Her virker ikke den dominerende etniske bakgrunnen. Prosenttallene for den etniske grupperingen av befolkningen blir da en annen enn

vist i tab.1.

Nord-Troms var et «tre stammers møte» område. Den store prosentandelen av personer med blandet etnisk bakgrunn gir etter min mening et mer realistisk bilde av befolkningens etnisitet rundt 1930.

Kilde: Norges Offisielle Statistikk.
Folketelling 1930 Bok 4.

Tab 1. BEFOLKNINGENS ETNISITET 1930 i prosent.

Kommune	Same	Kven	Same-Kven	Norsk	Antall Personer
Storfjord	26	24	14	37	1499
Kåfjord	50	24	5	21	2482
Lyngen	9	5	12	74	2225
Skjervøy	13	3	11	73	3802
Nordreisa	4	11	13	72	2031
Kvænangen	34	13	13	40	1973

Tab 2. BEFOLKNINGENS HOVEDSPRÅK 1930 i prosent.

Kommune	Norsk	Samisk	Kvensk	Samisk og kvensk
Storfjord	67	18	14	1
Kåfjord	50	46	3	0,2
Lyngen	92	7	1	0,2
Skjervøy	98	2	0,1	
Nordreisa	93	0,2	7	
Kvænangen	78	16	6	

Tab.3. BEFOLKNINGEN FORDELT ETTER RENE GRUPPER OG BLANDINGSGRUPPER 1930 i prosent.

Kommune	Rene samer	Rene kvener	Rene norske	Blandet
Storfjord	18	9	23	50
Kåfjord	25	14	13	48
Lyngen	4	2	59	35
Skjervøy	7	3	56	35
Nordreisa	4	6	35	55
Kvænangen	27	7	20	46